

մտածելով թէ անշուշտ պէտք է ուսումը հաղորդել և կանանց սեռին՝ որպէս զի ատենով կրթնալ մայրեր ըլլան, միաբան խոհերով ի 1868 ին խնդրապիւր մը ուղարկեցին Նորին Աւհաբառ Աթոռիկոսի ամենայն Հայոց Տ. Տ. Գեորգայ Գի, զի բարեհաճեցի հրամայել իւրեանց յաղագս բանալոյ Օրիորդական Հոգեւոր դպրոց մը քաղաքիս մէջ։ Նորին Աւհաբառութիւնն ազգասէր հոգեւոր ուսումնական ընկերալ իւր անձին վրայ պայտիսի աստուածահաճոյ գործոյն դէմ, սիրով կրնգունէ նոցա խնդիրը ու առանց ժամայնաճառ լինելոյ՝ իւրով օրհնարանեալ Անդակաւ և Հայրապետական օրհնութեամբ կ'յայտնէ իւր հաճութիւնը առ այն, Անկալու ազգայինք մեր՝ օրոց զխաւորն էր զարդիս հանգուցնալ ազգասէր անձն Մինաս Տեսպոթեանց ընդունելն զայն աւետաբեր Անդակ, ձեռն ի գործ եղն դպրոցը բանալու. և զայն նորարաց իմաստութեան տաճարը ըստ բարեհաճ կամաց Ազգասէր Աւհաբառին "Մարտահան" անուամբ մեծարեցին։ Եւ որովհետեւ ամենայն բարի գործը սկզբէն միշտ լինեալներ կունենայ, ասոր դէմ ալ մեծամեծ արդեւքներ հնդեղի նման յարեան կանգնեցան. սակայն արթուն Խնամարկութեամբ Նորին Աւհաբառութեան, և օգնութեամբ Գերապատիւ Առաջնորդի Ալիճակիս Տ. Գեորգայ Արքեպիսկոպոսի՝ փառք երկնի, ամենայն առապարք ի դաշտ փոխեցան և զժուարիք ի դիւրինս, և բարեքապէս շարունակուելով դպրոցիս ընթացքը՝ անցելոյ ամին 1870 Յունիսի 22 ին ի ներկայութեան հոգարարձուաց և Հայազգի ժողովրդականաց՝ բաւականին փառաւոր կերպիւ կատարուեցաւ աշակերտութեան հարցաքննութեան հանդէսը. ուրանոր զովելի յառաջագիմութիւն ցուցանելով օրիորդաց Հայոց լեզուին մէջ՝ մեծ խնդութիւն պատճառեցին թէ ծնողաց և թէ այլոց պայտուն սրտերու. վասն զի՝ ասկից երկու տարի յառաջ որ իրական սեռին Հայերէն խօսակցութիւնը և կարդալ գրելը բոլորովին անծանօթ էր, այժմ փոքր ի շատէ կիսօրին իւրեանց հայրենի լեզուաւ ուսումնաստուութեամբ Պ. Գեորգայ Մանգակունց և նորա պարկեշտահի ամուսնոյ Լուցիա Գարամիզայեան. և կայ յոյս տարուէ տարի լաւ ևս յառաջագիմութիւն երեւի յօգուտ և ի խնդութիւն ազգիս Հարկաւ զարմանք չ'ընրեր լսողաց վրայ փոքր ի շատէ առաջ գնալը աշակերտութեանց Հայերէն լեզուախօսութեան մէջ անդ՝ ուր որ արդէն հասարակեալ է Հայերէն խօսակցութիւնը, բայց աստանօր պէտք է մեծ բան համարել. վասն զի քաղաքիս մէջի Հայերը ատենով Տաճկաստանէն գաղթած ըլլալով՝ ինչպէս եղած է որ իւրեանց ընկի հայրենի լեզուն իսպառ կորսնցնելով՝ Տաճկերէն կիսօրին իրար մէջ. ցաւելի բան, այս ցաւելի, կարծեմ՝ այսօրինակ շատ տեղեր կ'գտնուին մեր համազգիս եղբարք թէ Ռուսաստան և թէ այլ տեղութեանց մէջ. ուրեմն այժմեան փոքր ի շատէ լեզուախօսութիւնը տե-

ղոյս օրիորդաց, ազգեցութիւն պէտք է որ անէ ազգասէր լսողաց, Երանի թէ ամեն տեղ մեր եղբարքը սոյնօրինակ յարատեւ միաբանութեամբ ձեռք ձեռքի տուած Հայկական հոգեւոր աշխատէին ազգային օգտի համար, ոչ միայն լոկ խօսքերով՝ այլ և գործով և արգեանք, հարուստ եղբարք ձեռն տալով ուսումնասիրաց, և ուսումն առածները իւրեանց տաղանդը աննախանձարար բաշխելով ազգիս զաւակներուն. այն ատեն կարծեմ՝ մեր ևս սակաւ առ սակաւ կ'կոխեմք այլոց ազգաց լուսաւորութեան այն աստիճանը, ուր որ այժմ այլք արդէն լուսաւորութեան դրօշակը պարծանօք կ'շողացնեն. անհրաժեշտ պարտականութիւն է մեզ զարթնուլ թանձրութեան քնից նայել մեր չորս կողմը, ինչեր կ'ըլլան, որպիսի աշխատութեան մէջ կ'գտնուին այլք, ոչ թէ տարուէ տարի՝ ամսոյ ամիս, այլ օր աւուր յառաջանալու վրայ են, հաւաստի դիտելով՝ թէ ազգի մը պայծառանալուն ու զօրեղ ըլլալուն միմիայն առիթ և միջոց ուսումն կրնայ հանդիսանալ, Շատ տեղ հասարակեալ խօսք եղած է և ևս ականջոյս գրեթէ լսած ունիմ՝ որ կասեն՝ Վթն ուսումնական անձինք ինչ բրած են կամ ինչ օգուտ բերած ազգին, այնպիսիները՝ որ առանց փորձելու գատորութեան բովին մէջ իւրեանց խօսքերը կ'հանեն կնետեն, նոցա դէմ կ'ըլլուցնեմ. ինչ անեն ուսումնականք, որ նոքա թէ և ուսում առած են, բայց միջոց ու հնարք չունենալուն զայն առաջ տանելու՝ կման ձեռքերը ծոցին, միմիայն ցաւակցութեան արձագանքներ հանելով սրտի խորքերէն, Եւ շատերը ևս կ'ըլլուցնեն՝ Վէ՛հ, այս ինչ դպրոց բացուեցաւ, բայց չուտով փակուեցաւ, այս կասեն, սակայն ուշադրութեամբ չեն մտածիր թէ ինչ էր արգեք փակուելուն պատճառը. եթէ նաւ մը ծովին մէջ քանի մի հարկաւոր բաներէ զրկուած պիւքներուն խաղալիք լինի, հարկաւ երկար չի դիմանար, վերջապէս առին անդին տատանուելով կ'սորտակի ու ահագին ջրի անդունդին զոհ կ'ըլլայ. այսպէս և դպրոց մը եթէ միջոց կառավարութեան չունենայ՝ անօրինական նաւի պէս անյայտ կ'լինի. Շատերուն յայտնի է այն ոսկեղար ժամանակը, յորում մեր բազմաբախտ Թարմախիչ Սահակ և Մեսրոպ դպրոցներ բանալու իղձ ունելով շատ անգամ դիմած են ազգիս մեծամեծներուն և իշխաններու ձեռնադրութեանը. տարակոյս չեմ, եթէ այժմ ևս նշյն Թարմախիչ սիրովը վառուած անձինք կ'գտնուին տեղ տեղ. ուրեմն պէտք է նոցա զննիւոսս յաջողակ քամին՝ որ նաւերը ծովուն կատաղի պիւքները պատտուն գնան.

Վասնիւ Լուսի Բազմապ Դանիւնեանց

Ի 4-Ն Մարտի 2871 -ի

Ի Գրեթոր-գոլէս: